

zultata Marganovih naučnih istraživanja.

Knjigu je preveo Đurica Krstić, predgovor je napisao Obren Blagojević, a autor pogovora je Nikola F. Pavković.

»NOVI SAD U RATU I REVOLUCIJI«, druga knjiga, Edicija »Vojvodina u borbi« i Gradski odbor SUBNOR-a, Novi Sad 1982.

Piše: Danilo Kecić

Knjiga »NOVI SAD U RATU I REVOLUCIJI« sastavni je deo i nastavak pre šest godina (1976) izашle iz štampe prve knjige.

Rad na ovom delu započet je na inicijativu i u organizaciji Opštinskog odbora SUBNOR-a Novog Sada pre skoro dve decenije. Za rad na prikupljanju dokumenata i podataka o radničkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi u Novom Sadu bili su od prvog dana angažovana tri istoričara, vrsnih poznavalaca narodnooslobodilačke borbe u Bačkoj i Novom Sadu. Činjenica je da su se sve troje profesionalno bavili naučnoistraživačkim radom radeći u Arhivu Centralnog komiteta SKJ, odnosno u Arhivu Pokrajinskog komiteta SKV i Institutu za istoriju Vojvodine, i da su blizu dve decenije prikupljali istorijske izvore u brojnim arhivima, muzejima, institutima i bibliotekama u našoj zemlji i u SR Mađarskoj, da su marljivo i stripljivo dugo godina sakupljali memoarsku gradu, tragali za podacima u legalnoj radničkoj i ilegalnoj partijskoj i u partizanskoj štampi, u građanskoj periodici i u glasilima fašističkih okupatora, i tome slično. To upravo govori da su autori ovog dela poznavaci tehnike i metoda naučnog rada, uz to entuzijasti i zaljubljenici u svoj posao i da su, uz mnogo žrtava i odričanja, posle tog i takvog, izuzetno dugog i marljivog rada, darovali našoj istoriografiji dve obimne i višestruke korisne i značajne knjige.

U prvoj knjizi, koju su obradili Mila Čobanski, Zvonimir Golubović i Živan Kumanov, obuhvaćen je nastanak i razvitak radničkog pokreta od njegovih prvih organizacionih začetaka i delatnosti plejade prvih propagatora i lúčno-socijalističkih ideja sedamdesetih godina prošlog veka, zatim Socijaldemokratske partije do siloma Austro-Ugarske, pa Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) (1919 – 1920), odnosno Komunističke partije i revolucionarnog radničkog pokreta između dva svetska rata. Najveći deo, oko dve trećine (oko 500 stranica) prve knjige posvećeno je obradi burne, izuzetno sadržajne i značajne ustanice 1941. i početka dramatične 1942. godine.

U drugoj knjizi, autori Zvonimir Golubović i Živan Kumanov na preko 650 stranica obraduju narodnooslobodilačku borbu u gradu sa svom njenom dramatičkom i tragikom, zastojima i usponima, i to od početka izuzetno teške 1942, kada se moralo počinjati tako reći sve iz početka, i kada su uz velike napore, umrešnicu i odvažnošću prevladane bitne teškoće, pa se pošlo u širinu, zatim od novog razvijanja i uništenja vodećih snaga NOP-a ne samo u gradu već i u Bačkoj, pa ponovnog obnavljanja i snaženja pokreta, uspostavljanja redovnih veza s pokretom u Sremu, učestalih grupnih i kolektivnih prebacivanja oko 1500 novih boraca u odredu i vojvodanske brigade u Sremu i Bosni 1943/44, omasovljena pokreta i formiranja i dejstva Novosadskog narodnooslobodilačkog partizanskog odreda i do konačnog oslobođenja Novog Sada od fašističkih okupatora, oktobra 1944, masovnog radnog i političkog entuzijazma, mobilizacije novih boraca i doprinosa Novosadana završnim borbama za konačno oslobođenje zemlje 1944/45.

Autori su celovito prikazali razvoj narodnooslobodilačke borbe u gradu i okolini, i to kako periodne njenih plima, tako i njene oseke, prateći u suštini oscilacije u razvoju socijalističke revolucije. Ponirući u sve forme, specifičnosti, oblike i sadržaje ove teške i natčovečanske borbe na izuzetno teškom ravničarskom terenu, u gradu gde su bile za sve vreme rata stacionirane zнатне neprijateljske snage, autori su u knjizi pokazali da ta borba, pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, nijednog trenutka nije prestajala i da su snage NOP-a uvek predstavljale realnog protivnika mađarskom i nemačkom okupatoru.

Posle ovoga što je do sada navedeno mogao bi se stvoriti utisak da su i do sada te bitne faze i razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u gradu u osnovi već bili obrađeni od istih ili drugih autora, i da u ovoj knjizi i nema bitno novog i do sada nepoznatog. Međutim, već i kada se knjiga samo uzme u ruke, prelista i vidi bogatstvo njenog sadržaja, širina zahvaćene problematike, konciran i jezgrovit način kazivanja, znalačka i tanana analiza svih bitnih pitanja NOP-a, od strategije i taktike u pojedinim periodima, plime i oseke pokreta, herojstika i tragike mnogih boraca, bazadžija i kurira i tome slično, do kompleksnog prikazivanja mađarskog i nemačkog fašističkog okupatora, njihove vojne snage i političkog oslonca, mera protiv NOP-a, denacionalizatorske politike i pljačke prirodnih bogatstava i svih dobara ovoga kraja, i tome slično, a posebno kada se vidi bogatstvo istorijskih izvora na kojima autori zasnivaju svoja kazivanja i tvrdnje – onda se svakom čitaocu mora nametnuti samo jedan zaključak: da je ovo kompleksno delo nešto sasvim novo, delo prvorazredne, trajne i višestruke vrednosti.

Posebna vrednost ove knjige je u činjenici da se u njoj ne obraduje samo grad Novi Sad, već i njegova okolina, pa i područje Bačke – kad su u pitanju događaji od šireg značaja ili kad se obrađuju opšte karakteristike i procesi ne samo u gradu, već i u drugim sredinama. Za ovakav prilaz problematici autori su se opredelili zato što je Novi Sad više od dve godine bio centar narodnooslobodilačke borbe u Bačkoj, pa delom i u Baranji, jer su u njemu delovali Pokrajinski komitet KPJ za Vojvodinu, odnosno za Bačku, zatim Oblasni komitet KPJ za Bačku i Okružni komitet KPJ za južnu Bačku, da su u njemu pretežno delovala ista rukovodstva i Saveza komunističke mladine Jugoslavije, da je tu postavljen temelj Pokrajinskom narodnooslobodilačkom odboru Vojvodine, da su tu pokretana i izdavana pokrajinska i

oblasna partijska i skojevska glasila, da je teror okupatora sve vreme rata najteži i najmasovniji bio u ovom kraju.

Valja posebno istaći da je Novi Sad, grad-heroj, imao oko 3000 učesnika narodnooslobodilačke borbe, od kojih je bilo oko 1000 u redovima KPJ i SKOJ-a. Živote je u tom ratu izgubilo blizu 600 učesnika NOB-a, a više od 5000 žitelja Novog Sada pali su kao žrtve fašističkog terora. U toku rata je pretrepa velika materijalna razaranja, njegova dobra i prirodna bogatstva okupatori su nemilosrdno pljačkali, stanovništvo najgrublje eksploratisali, zlostavljali i ugnjetavali, ali ga nikada nisu pokorili.

Knjigu »Novi Sad u ratu i revoluciji« zajednički su objavili Edicija »Vojvodina u borbi«, koja deluje u okviru Instituta za istoriju, i Gradski odbor SUBNOR-a Novog Sada. Valja napomenuti da Edicija »Vojvodina u borbi« deluje već blizu tri decenije, da objavljuje hronike mesta, regiona, partizanskih odreda, brigada i drugih većih vojnih jedinica, likove narodnih heroja i sećanja istaknutih učesnika narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Vojvodini. Do sada je u njenom izdanju objavljeno više desetina knjiga. Započelo se vrlo skromno, pa su i početni rezultati takvi bili. Danas je, međutim, Edicija »Vojvodina u borbi« izrasla u organizaciju koja objavljuje sve značajnija i zapaženija dela s tematikom iz našeg narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Njeni ukupni rezultati su takvi da je ona dana prevažila vojvodanske okvire i postala jedna od najplodnijih i najznačajnijih edicija ove vrste u našoj zemlji.

Tome su, svakako, doprinela njena tematski sve raznovrsnija i sve kvalitetnija izdanja. Umesto anemičnog hroničarskog beleženja i redanja važnijih događaja iz revolucionarne prošlosti jednog mesta ili regiona, u njenim izdanjima sve su prisutniji bogata i raznovrsna izvorna zasnovanost, elementi analize, istorijske objektivizacije i monografske obrade. Mnoga izdanja ove edicije, naročito u poslednjem deceniju, otuda i nisu obične hronike, već knjige koje imaju mnoga svojstva naučnih dela, ili su im se umnogome približila. Delo »Novi Sad u ratu i revoluciji« pripada upravo ovoj vrsti naših izdanja. Ona je po mnogo čemu izrazit primer takve knjige. Ovde nije, i ne može biti, reč o usko shvaćenoj istorijskoj hrvnjici, već o knjizi koja ima bitna svojstva i sve osobine jednog naučnog dela, pa je samo tako valja posmatrati i ceniti. Ovo delo je jedno od retkih monografija naših rada u godinama oslobodilačkog rata i socijalističke revolucije i predstavlja značajan prilog ne samo savremenoj vojvodanskoj, već i jugoslovenskoj istoriografiji.

Uspešnim okončanjem ovog dugogodišnjeg, izuzetno teškog i muotprnog naučnoistraživačkog rada i objavljinjem dve knjige »Novi Sad u ratu i revoluciji«, Gradski odbor SUBNOR-a i Edicija »Vojvodina u borbi« mogu biti više nego zadovoljni, jer su se na trajan i najbolji način odužili gradu-heroju, odnosno svim njegovim učesnicima u revolucionarnom radničkom pokretu, narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji.

TOMISLAV SABLJAK:

»ŠATRA – RJEČNIK ŠATROVAČKOG GOVORA«, »Globus«, Zagreb 1981.

Piše: Dunja Jutronić-Tihomirović

Nakon knjige Dragoslava Andrića *Dvosmisleni rečnik srpskog žargona* (Beograd 1976), dobili smo još jedno djelo koje nam prvenstveno govori o bogatstvu jezika van njegove standardne i normirane varijante. U nakladi zagrebačkog »Globusa« nedavno je izšla knjiga zagrebačkog pjesnika i kritičara Tomislava Sabljaka pod naslovom *Šatra – rječnik šatrovačkog govora*.

Šatra je naziv za govor određenih, posebnih grupa, to je tajni govor pojedine skupine ljudi koji se tim načinom saobraćanja že razlikovati od neke druge skupine, a istovremeno se distancirati od standardnog jezika, tj. jezika kojim se sporazumijeva većina. Šatrovački je, prema Sabljaku, dio žargona, a taj je naziv nastao prema uzoru na stranu terminologiju, kao npr. englesko *slang* francusko *agro*, italijansko *gergo*, njemačko *Sondersprache* itd.

Sabljakov rječnik sastoji se od nekoliko tisuća riječi posebnih tajnih jezika zagrebačkog područja. Dvadeset pet godina Sabljak je sakuplja riječi zagrebačkih srednjoškolaca, delinkvenata, narkomanu, studenata, kriminalaca, džepokradica, uličarki, vojnina itd, jer šatrovački jezik nije pisani jezik već uvijek usmeni govor koji se stvara, mijenja i umire.

Govoreći o načinu nastajanja šatrovačkog, Sabljak ukazuje na nekoliko karakteristika ovog govora. Najjednostavniji oblik je premještanje slovoga u jednoj riječi. Tako od riječi *fakin* dobijamo *kinfa*, od *dečki* – *čkide*, zatim skraćivanje riječi: od riječi fakultet dobijamo *faks*, od kafeterije *kafic*, od profesor *prof*, od televizije *telka*. Iz ovih se primjera vidi da neke riječi iz šatrovačkog prelaze u svakodnevni govor, kao i u standardni, što se vidi na primjeru riječi *mlaznjak* koja je zapravo šatrovačka tvorba dvočlane sintagme *mlazni avion*.

Rječnik je podijeljen u dva dijela. U prvom su dijelu šatrovački izrazi prevedeni na standardni jezik, a u drugom su odabранi standardne riječi koje imaju najveći i najzanimljiviji broj izraza, iskazane na šatrovačkom. Dakle, iz prvog dijela rječnika možemo npr. doznati da *aleja isluženih* znači groblje; *aligatorica* – gruba, ružna djevojka; *nositi mrtvace srat* – raditi beskoristan posao; *bacati klamfe* – udvarati se; *gospodica* – homoseksualac; *gumarac* – autobus; *imat i jezik u oku* – gluhanjem osoba; *ići se ubijati* – ići na zabavu, terevenku; *šetati kožu* – pokazati se u novom odjelju; *futari spomenik* – imati veliki tribuh, itd. U drugom dijelu rječnika možemo da se npr. glava na šatrovačkom zove: brunda, buća, budala, bulja, buljak, bundeva, čelenka, čelo, čiverica, čonta, čontara, čupa, fanfara, glavir, hrga, koštra, kofa, ludara, piksa, radio, slamarica, tepsija, tintara, vagla, zjaka, itd.

U predgovoru Sabljak s pravom ističe da su naznake šatrovačkog »amoralnosti, cinizam i tvrdoglavost«, da je to jezik protesta, jezik koji se ne brine za konstante. Tvorci šatrovačkih su uglavnom muškarci i oni se njime prvenstveno i služe. Šatrovački se javlja kao stvaralački čin pojedinačni ili grupe. Dakle, kako kaže Sabljak, »valjalo bi uvijek, kad god se govori o šatrovačkom, upozoriti i na ljudski, kreativni, imaginativni faktor u formirajućem šatrovačkog leksičkog sastava, jer koliko god on postao jezikom skupine i kolektiva, on u sebi sadrži nešto od subjekta samog stvaraoca« (str. 7).

Sabljakov rječnik najkompletniji je rječnik ovakve vrste u Hrvatskoj, on se (iako nije striktno lingvistički dovoljno obraden i obrazložen) čita kao vrlo zanimljivi zapis života jednog grada i određenih slojeva ljudi koji u njemu obitavaju. On nas nadasve još jednom upozorava da se u našim gradovima formira specifičan način govora (osim žargona i šatrovačkog), kojemu se malo pridaje važnosti, a kojega se još manje bilježi i proučava. Očekuje nas još mnoga lingvistička i sociolingvistička »rabota«, »rinta«, »šljaka« ili »šljakanac«. Sabljak je svoju obavio pošteno i s mnogo entuzijazma.

FLORIKA ŠTEFAN: »NANOSI«,

»GLAS«, BANJALUKA 1981.

Piše: Ivan Negrišorac

Gоворити о поезији Florike Štefan значи, пре свега, покушати suočавање са песником несумњиво skućenog duhovnog opseга. Не треба бити претерано vibrantnih čula па осетити често коришћена metafora kritičkog govora, metafora o uskom registru i te kako odgovara ovim stihovima који су, истине, понекад menjali motivsko ruho i znakovni signal poetske grade, ali nikada – lirsко jezgro на којем се темелји. Ma šta da pesnikinja dotakne – ljubavne motive, porodične, zavičajne, сеćanje на детинство и младост, evokaciju političkih заноса и слично, sve to izgubiće sopstvenu antičku određenost i metamorfozom poprimiti odličja liraskih kićanki.

Takav obrt svekolike poetske grade u sredstvo duševne projekcije upriličen je, prevashodno, povlašćenim položajem lirskog subjekta ovih pesama. Sve pesme ishode i stiže se u čvrstom »lirsu ja« – središtu, sve pesme i treba shvatiti kao ispodnji talog што се sabira oko tog stožernog principa jedinstva poetske reči, ali treba osetiti i to da je stabilnost tog neromantičarskog postulata takva da ne može a da ne izazove dosadu pri isčitanju tih, uporno ponavljanih obrazaca.

Daleko sam od pomisli da prostor lirskog nema mesta u osećajnosti modernog doba i moderne poezije. Daleka mi je i pomisao da određenjem samog duha vremena rešavamo i pitanja vrednosnog statusa izvesne poetske prakse i da manješkim prosušivanjem taj status možemo da utešeljimo. Dilema, rekao bih, nije može li lirika danas opstajati u čistim čistom obliku ili ne može, već kako je danas liriko uopšte moguće?

У једној песми Florika Štefan, опседнутa sunčevim zrakom који се »не правда пред земљиним licem (за свог благородни и светао čin«, рећи ће:

»Srećna sam od njegovog dodira
kao bilo koji cvet, bilo koja biljka
zatečena u istom životnom prostoru.«

Navedeni stihovi iz, ni bolje ni gore od većine u zbirci, pesama »U istom prostoru« karakterisu pesnikovu zanesenost elementarnim, tim svetom rose, neba, iznenadnih kiša, golubova, žetelica који imaju funkciju održavanja harmoničnog balansa između lirskog subjekta i sveta. Mada antička utešeljenost savremenog čoveka nikako nije takva da bezuzvrsno možemo računati na njegovo harmonično uklapanje u stvarnost (pre možemo говорити o takvoj načelnoj nemogućnosti), ipak pesnikinja sve to čini na način dobro poznat iz celokupnog iskustva romatnika i na način koji romantičko osećanje sveta i ne pokušava da učini primerenijim sopstvenom dobu. Vredi li i pomišljati na to kako bi se tragu haiku-iskustva mogao predočiti doživljaj »sunčevog zraka«, koliko bi sugestivnije bilo ukazivanje kroz »ozarenje« i »otkrovenje« detalja čulne stvarnosti? Naravno da pesnikovo opredeljenje за pozdane puteve lirskog komentara, puteve који čitaocu sve objašnjavaju bez ostatka (»srećna sam...« poručuje se tek da nedoumice ne bude), jeste lagodnija mogućnost, ali i povlađivanje nestvaralačkoj produktivnosti.

Kad takva speciteljska praska ne bi bila pravilo, možda bi se i mogla naći poneka reč opravdanja za pesnikovu anarhornu doživljajnost. A da pravilo, zbilja, jeste, osvedočujemo se svim onim pesmama koje suočavaju lirski subjekt sa stanjima što sve drugo nude, ali ne harmoniju. Pesma »Neuništiva tačka«, takođe ni bolja ni gora od ostalih, ukazuje na tegobna iskustva »lirsu ja« i ta »munja, oluja provala oblaka« mogla bi »naseliti celu veseljenu, (na kojoj si tek mala, neuništiva tačka«). Suočen s vasionom i beskrnjem (»pročitajmo ponovo!«), s tim paskalovskim prostorima, lirski subjekt, dakle, nije užasnut; on je tek mala ali »neuništiva tačka«. Ta neuništivost, upravo, i čini da ovaj svet i ne može biti naseljen grozom i istinskim tegobama, i ne može raslojiti jedinstvo lirske harmonije. Na samom kraju pesme, kao poenut, čitamo: »Sve ove bolove u nogama nosio je neki predak, pre tebe.

Legaviš u zemlju da spava bestegobnim snom
predao ih drugom, na samom rođenju.«

I ova blaga opomena, tih memento izrečen »bestegobno«, govori mnogo više o prirodi poezije Florike Štefan nego što se prvim čitanjem uočava. Ako je u prethodno navedenoj pesmi, srećno uklapljeni lirski subjekt bio jezgro из којега се проговара, ovaj potonji, subjekt bez prostranstva sreće, suočen sa smrću olako će se predati pouci o bliskoći s pretkom koji spava »bestegobnim snom«. A tamo где se sve završava upravo muđurovnjem i u naravoučenjem, tamo где je metafora o snu dvojnjina, tamo pravog egzistencijalnog suočavanja i nešta. To je tek lirska blagost poigravanja re-

čima, koja je u nekim drugim, »srećnijim« vremenima možda i bila prihvataljiva, ali danas nije.

Iz takve stereoetipije doživljajnosti sasvim neosetam je, a prirodan, prelaz u »pisalački automatizam«. Racionalna konstrukcija iskaza, где постоји čvrsta veza između subjekta i predikata, i где se uvek »zna« šta se »će reći«, nizanje iskaza po čvrstoj logici već zadatog smisla, pri čemu nekih neočekivanih »ispada« imaginacije gotova da nema, kao i kompoziciono vođenje pesme koje stremi već prepoznatom značajskom planu, sve to na receptivnoj ravni doživjava se kao neumoljiva egzekucija nad rečima, koja unutarnji tonus teksta u toj meri snažava da se čitanje mora prekidati. Nema igre kad sve rečeno, po diktatu samih iskaza, skupljamo u želu van pesme, a u autorskog ličnosti koja se javno ispoveda. Taj duševni izliv mestišno je u toj meri nezaustavljujiv da pesmu ne čitamo uživajući u tekstu, o u označetljivo, već kao da, prevrćući nečiji dnevnik, tražimo svedočanstvo o njegovom autoru. Budući autoprezentaciona lirika, i to najprimitivnije vrste, čini mi se savršeno nepotrebним zadržati razlikovanje lirske subjekta. Takva distinkcija neupotrebljiva je pri analizi ovih pesama.

Ta primedba o »pisalačkom automatizmu« koji sledi logiku duševnog izliva, utoliko je teža što se proteže na celokupan, više od tri decenije dug, rad ove pesnikinje. A upozorenja nisu izostavljena. Recenzirajući prvu knjigu naše poetesse, jedan kritičar je 1950. godine priznao njenu »topljinu« i »lirske žar«, ali i ukazao da »će ipak morati još mnogo da radi«. Danas se sa izvesnošću može reći da pesnikinja to nije učinila, te tako svojom sudbinom može poslužiti kao upozorenje mladim piscima o tome kakav stvaralački put treba izbjeći.

Pa vredi li, onda, upozoravati na ona retka mesta где se nasluti poneka valjana pesma? Vredi li upozoravati na »Miroljubive prizore«, где, prividno neutralnim nizanjem evociranih slika, lirska govor biva sugestivniji nego što inače jeste, ali ipak ne dovoljno da bi to bitno izmenilo ukupnu sliku. U celokupnom stvaralaštvu (ove) pesnikinje, tvrdim, nema pesme koja bi udovoljila strožim zahtevima. Bez neophodnog stvaralačkog erosu, bez strasti koja bi nagonila na složenije oblikovne zahvate – poezija Florike Štefan ostaje, u osnovi, subliterarna pojava koja duboko kompromituje lirske osećanje sveta. Tog erosu, uostalom, nije ni moglo biti: jer ništa konzervativnije od osećanja. »Uzdati se u svoje osećanje«, kaže Niče, »to znači pokoravati se svom dedi i babi i njihovim pradedi i prababi više nego bogovima који су у nama: našem razumu i iskustvu«. Ne kopajući po dubinama bića, ne tragači za neotkrivenim i samozadovoljno se predajući osećanjima – stičemo pozdani duševni arsenal anahronizma.

I tako, iz godine u godinu, taložeći sve novije knjige, stvaraju se »nanosi« које valja poštovati zbog zadržavajuće upornosti. Taj dugi lirske koncert nastavlja se i kao da kraja nema. Pokušati, ponovo, s upozorenjima да je tu neophodan temeljiti zahvat i da valja ili promeniti instrument, ili ovladati veština koja će tu svirku učiniti zanimljivijom – izlišno je, kao što se bez efekta pokazalo i upozorenje od pre tri decenije. Treba se tek podsetiti da za prebiranje po jednoj žici valja biti virtuozi. Ovako, u koncertnoj sali odavno se već dremra.

